

Avagy az ungvári Munkás Újságról? E kérdések nem véletlenül tolnak a tollunk alá: a kérdőmondatok feleletet is tartalmaznak. Sok ismeretlen anyagot tesz közzé Sándor László; elegendő, ha Balázs Bélára, Sinkó Ervin leveleire, Lukács György kapcsolatára a Korunk-kal utalunk stb.

E kötetben Sándor László aktív résztvevő, s mai emlékező; tanú és idéző. Nem is emlékiratot írt, nem is férhetett megszabott terjedelmű kötetbe minden, lényeges anyag és adalék stb. Az objektív hangvételi cikkek, kritikák stb. mögött ott érezzük Sándor László résztvevő személyét, s a személyesség hitelét.

Korrigálni a szerzőt csupán annyiban szükséges: mivel – mint említettük – több összefüggésben olyan területre vezet el, amely sokak előtt ismeretlen, vagy kevésbé ismert, Sándor László inkább jogos vágyat, óhajt fogalmazott meg – kimondva, vagy anélkül –, amikor ezeknek elengedhetetlen szükségességére hívja a figyelmet. Ő otthon érzi magát, de vajon mindenki, aki a kezébe veszi kötetét? Az olvasók nagy része sok mindent e kötetből tud meg. Igaz, könyvének éppen ebben rejlik ereje, sőt (nem túlzás) varázsa: minden sorával azt kívánja dokumentálni, bizonyítani – hazánk: Kelet-Európa. Sándor László az áhított elvet és a gyakorlatot szervesen kapcsolja össze. Tárgy- és ténszerűen. Ezért műve: hézagpótló, a fogalmazás és meghatározás legjobb, legnemesebb értelmében. Irodalomtörténet is, művelődéstörténet is, történelem is. Miként ő írja: egyik láncszeme egy nagytávú kutatómunkának. Olyannak, melyet egy ember nem is végezhet el. Mi most annyit teszünk mindehhez: igen fontos láncszem.

Lehet, hogy ha egyszer megírják – szintézisben – Kelet-Európa irodalom-, művelődés- stb. történetét – annak a műnek egyik tartópillére lesz és marad Sándor László műve. Sőt, akkor, abba a szintézisbe bele kell olvasztani-illeszteni Sándor László egész tevékenységét, életműve egészét, mert az több, mint amit általában tudunk, vagy tudni vélünk. (Madách)

KOVÁCS GYÖZŐ

LUKÁCS GYÖRGY ÉLETE KÉPEKBEN ÉS DOKUMENTUMOKBAN

Nyolcvanöt éves korában így vonta meg élete mérlegét Lukács:
„... Óriási szerencsém volt, hogy egy ilyen mozgalmas, nagy fordulatokban gazdag életet élhettem át, és különösen szerencsésnek tartom

azt, hogy a tizenhetes–tizenkilences időket átélhettem, mert hiszen én a burzsoáziából származom. . . Bizonyos, hogy az orosz forradalom és az azt követő magyar forradalmi mozgalmak szocialistát csináltak belőlem, és emellett kitartottam egész életemben. Ezt életem egyik legpozitívabb oldalának tartom. . . Minden egyes szakaszban igyekeztem mondanivalómat olyan jól kifejezni, ahogy tudtam. . . Most, hogy a mondanivalómnak az értéke és formája milyen, afölött nem én fogok dönteni. . . Ezt majd valamilyen formában a történelem elintézi.”

Nos, a történelem még ma is jócskán adós Lukácsnak. Igaz, ez az adósság nem törleszthető rövid idő alatt, e gazdag életpálya és életmű kritikai feldolgozása hosszú évek, ha nem évtizedek erőfeszítéseinek lehet majd az eredménye. (Ebben a munkában oroszlánrészt vállal magára a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Intézet Lukács Archivum és Könyvtára.) Ami eddig Lukács szellemi örökségének összegyűjtése, rendszerezése, gondozása és publikálása érdekében történt, az kétségtelenül nem kevés, de nyilvánvaló, hogy a munka nagyja még hátra van. A feladat nemcsak volumenében, de differenciáltságában, szerteágazó voltában is óriási. Már csak azért is, mert a kutatás nem korlátozódhat csupán arra, hogy Lukácsot egy szűkebb kör, a filozófia, az esztétika, az ontológia elméleti kérdései iránt fogékony olvasók számára tegye hozzáférhetővé – természetesen az ő igényüket is messzemenően ki kell elégíteni –, hanem komoly erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy egy viszonylag szélesebb körben is végre ismertté váljék Lukács tudományos pályafutása, életútja, a magyar szellemi életben és a mozgalomban játszott szerepe, jelentősége. Bizony manapság még nem nagyon dicsekedhetünk azzal, hogy akár a közép-, akár a fiatal generáció tagjai – tisztelet a ritka kivételnek – néhány sztereotip mondaton túl bármit is meg tudnának fogalmazni, amikor Lukács teljesítménye felől kérdezzük őket.

Ezért is üdvözölhetjük örömmel a két ismert Lukács-kutatónak, Fekete Évának és Karádi Évának a Corvina kiadásában magyar, angol és német nyelven megjelent munkáját. Remélhető, hogy a jól szerkesztett kép- és dokumentumgyűjtemény azokban is felkelti az érdeklődést, akik számára Lukács elméleti teljesítménye kemény dió. A gazdag fotó- és filmanyag – amelynek csak egy része ismert korábbi kiadványokból –, az ezeket szervesen kiegészítő-magyarító (jórészt Lukácstól vett) idézetek, a megfelelő tájékozódást szolgáló szerkesztői összekötő szövegek a szó legszorosabb értelmében *életközelpbe* hozzák Lukácsot, a teoretikust, az elkötelezett marxistát, a mozgalmi embert. Amatőr felvételek, művészi fotók, filmhíradó részletek, fakszimilék segítségével szinte megelevenedik előttünk a „Gelebtes Denken”. A szerkesztők ügyes kompozíciói révén harmonikus egységben látjuk a műveket és

alkotójukat. Majdnem bizonyos, hogy Lukács, ha élne, erőteljesen tiltakozna egy az oeuvre-jét és személyét publikus eszközökkel bemutató kötet kiadása ellen. A „tiszteletlen” utókor azonban nyugodt lelkiismerettel vállalkozhatott Lukács effajta „népszerűsítésére”.

„Szabályos” recenziót nehéz lenne erről a könyvről írni, néhány motívumára azonban feltétlenül fel kell hívnunk a figyelmet. Íme néhány jellegzetes kép az alakuló jellemről: Első irodalmi olvasmányainak a hatása alatt még gyermekként, de felnőtteket is megszegyenítő érettséggel vallja Lukács: „az életben nem a siker a fő kritérium”. A hivatalos közvéleménynek fittyet hányva fogalmazza meg már 1909-ben: „Ady . . . elsősorban a forradalom nélküli magyar forradalmárok poétája”. Joggal említhette föl Lukács 60 évvel később: „én egész életemben hű maradtam Ady oeuvre-jéhez”. Lukács már korán elhatározza, hogy életét a „Műnek” szenteli. Amikor először kell választania a szerelem (Seidler Irma) és a „Mű” között, habozás nélkül az utóbbi mellett dönt. Hogy döntésének szerepe lesz egy ember halálában, ez mélyen megrendíti őt és tisztában van a döntéssel járó erkölcsi felelősség súlyával.

Életvitelében a morálnak, az erkölcsi felelősségnek, a „baloldali etikának” mindvégig meghatározó szerepe lesz. Ez a morális tartás viszi őt a 10-es évek második felében a Vasárnapi Körbe és később ugyancsak morális alapon fordít háta a körnek és lép be a Kommünista Pártba. Erkölcsi fenntartásai miatt nem lesz belőle „excentrikus magántanár” Heidelbergben és a munkáshatalommal szembeni elvárásait is morális szempontok vezérlik. *(Taktika és etika, Az erkölcs szerepe a kommünista termelésben)*

1919-ben nem csupán mint kultúrpolitikus kötelezi el magát és vállal oroszlánrészt a fiatal munkáshatalom szellemi életének a kiépítésében, hanem amikor a helyzet úgy kívánja a fronton, a frontkatonák között is helyt tud állni. Biztosra vehető, hogy Lukácsnak nem volt érzéke sem a haditechnika, sem a katonapolitika iránt, viszont megvolt az a rendkívüli képessége, hogy a vállalt ügy érdekében hatni tudjon az egyszerű emberek agyára és szívére és rá tudja őket ébreszteni saját érdekeikre. Úgy tűnik a Tanácsköztársaság kép- és dokumentumarchívuma kimeríthetetlen. Még mindig felkutatnak – éles szemű kutatók még mindig találnak – eddig még közzé nem tett anyagokat. Köztük olyanokat, amelyek Lukácsot kevésbé ismert szerepében ábrázolják. Még egy erkölcsi motívum, amely még inkább aláhúzza, hogy Lukács a legreménytelenebb helyzetekben sem választja az emberileg talán nagyon is érthető és elfogadható alternatívát. Amikor Korvin Ottó budapesti kivégzése kapcsán felrémlik Lukácsban, hogy őt is elfoghatják és felakaszthatják, először az öngyilkosságra gondol, de azután rögtön elveti

ezt a lehetőséget: „Nem lenne jogom hozzá – jelenti ki – a központi bizottság tagja példát kell mutasson”.

Lukács számára a kényszerű emigráció a kemény tanulás és a megfeszített munka éveit jelenti. Továbbra is elkötelezett kommunista-ként szolgálja a munkásosztály ügyét, és amikor átmenetileg kiszorul a mozgalomból az elméleti munkához menekül, abban kárpótolja magát. Rendszerint az időleges visszavonulások idején születnek nagyobb lélegzetű munkái. A nehézségeket, a kudarcokat, a gondokat és persze a sikereket is a 20-as évek elejétől kezdve Lukács megosztja Bortstieber Gertrúddal, aki „türelem és türelmetlenség egysége, messzemenő tolerancia minden alantasság gyűlölete mellett”, aki nélkül Lukács számára „a mindenkori hogyan egészen másként alakult volna”. Lukács Bortstieber Gertrúdban megtalálja a maga ideális szellemi partnerét, szerelmét, munkatársát s ha kell őszinte kritikusat.

A kötet archív fotóin (amelyek egyébként nyomdatechnikailag is jól élvezhetőek) felvonulnak a Lukácsnak otthont adó városok és viszontlátjuk mindazokat a személyeket, barátokat, fiatalkori ideálokat, tartós és alkalmi szövetségeket, elvtársakat, vitapartnereket, akiknek az évek során valamilyen közük volt Lukácshoz. (A nevek felsorolásától – területi okokból – el kell tekintenünk.)

Lukács – mint vallomásaiból kitűnik – „szívfájdalom nélkül” hagyja maga mögött a tények által nem igazolt nézeteit. Amikor például kezébe jut Marx *Gazdasági-filozófiai kéziratok* c. munkája, azonnal tisztában van vele, hogy teljességgel „összeomlott a ’Történelem és osztálytudat’ valamennyi idealista előítélete...”. Vitapartnereivel mindig elvi alapon folytatja a polémiát, s az ideológiai kérdésekben – a tévedés kockázatát fenntartva – következetesen kitart az osztályálláspont mellett. A személyi kultusz éveiben aggódva figyeli a bürokratikus tendenciák, a törvénytértek megnyilvánulásait. S bár véleményét nem rejti véka alá, tisztában van azzal, hogy a faszizmus fenyegető veszélye – átmenetileg – háttérbe szorít minden olyan fellépést, amely a szocializmust hátrányos helyzetbe hozhatná. A faszizmus elleni harc – vallotta később Lukács – egyértelművé tette, hogy „mindent – legyen az számomra személyesen a legdrágább akár, legyen az saját életművem – feltétel nélkül alá kell rendelni ennek a küzdelemnek”. Közben Lukács folytatja a maga irodalmi, filozófiai „partizánharcát”. Ennek egyik jelentős eredménye *Az ifjú Hegel* c. munkája, amellyel 1943-ban elnyerte a filozófiai tudományok doktora fokozatot.

Tallózunk még az 1945 utáni felvételek és dokumentumok között. A „reményekkel teli hazatérés” szárnyakat ad Lukácsnak. Mindenütt ott van, ahol a demokratikus Magyarország alapjait megvetik. Az egyik fotó a késői, de még el nem késett elégtétel pillanatát rögzíti: a 60-éves

Lukács végre egyetemi katedrát kap Magyarországon. A Kossuth-díj (két ízben is), a Joliot Curie-békedíj, a Goethe-díj, a hazai és a nemzetközi elismerés koszorúi.

Az SZKP XX. kongresszusa után ismét a bizakodó Lukácsot látjuk, azt a Lukácsot, aki bízik a marxizmus, a szocializmus megújulásának lehetőségében és szükségességében. Az utolsó évek kemény munkában telnek el. Megvalósul a régóta dédelgetett terv, elkészül az *Ontológia* és szinte a 24. órában a *Gelebtes Denken*. Az utolsó képek egyike a már „búcsúzó” Lukácsot ábrázolja: még ott tornyosulnak előtte a csiszolásra váró kéziratok. Azután egyszer csak elárvul a munkaasztal, a könyvek hiába várják gazdájukat. A kötet záróképei a roppant gazdag oeuvre faksimiléi, a világ számos nyelvén megjelent munkák fordításai, mintha éppen azt sugallnák: itt csak egy ember fizikai léte fejeződött be, szelleme igazán csak most – posztumusz – kezd élni. Íme előttünk áll „az egész ember”, az Ember, aki számos maradandó értéket hagyott hátra elméleti alkotásaiban és aki tiszteletet parancsoló volt az általa vállalt szerepekben. Mint minden jelentős gondolkodónak neki is voltak tévedései, de mindig képes volt ezekből tanulni és tanulságaival mások számára is például szolgálni. Lukács azon kevesek közé tartozott, akik képesek arra, hogy „a jelent, a múltat és jövőt összekötő hídként fogják fel és fogalmazzák meg gondolatilag”.

*

A most éppen 10 éve elhunyt Lukács Györgynek méltó módon állított emléket a Corvina kiadó ezzel a kötettel, amely a felfedezés élményét nyújtó sikerét legalább három tényezőnek köszönheti: a múltat a maga eleven valóságában megőrző film- és fotóművészetnek, a korszerű nyomdatechnikának és nem utolsósorban a lukácsi oeuvre-t jól ismerő, minden fontos és jellegzetes momentumára kiterjedő kutató- szerkesztői munkának. (Corvina, 1981.)

GÁBOR ÉVA